

A temetőkereszt tövében van KLOTZ IGNÁC (1869–1940) tatai plébános fekete sírköve. Ő gyűjtötte össze és adta ki a környező falvakban a nép száján élő hagyományokat és mondákat *Vértesekről* címmel. Közéleben található DR. KENDER JÓZSEF (1913–1961) piarista tanár, szakfordító és kutató sírja, aki a budapesti és a tatai langyosforrások hidrobiológiai viszonyainak volt elismert kutatója.

A temető déli falánál a 14-es sír fekete obeliszkje DR. MÁRKUS JENŐ (1907–1955) református lelképásztor és író emléket őrzi. Ő volt a kezdeményezője a tatai népfőiskolának, a népi írók, tudósok, képzőművészek meghívásának, a háború alatt a Keresztény Ifjúsági Egyletben és a leánykörben Kodolányi és Tamási színdarabok betanításának, mellyel nőtt a fiatalok magyarságtudata, védettsége az egyre fokozódó német befolyás ellen. Számos könyve jelent meg, helytörténeti kutatásairól írt kéziratok beszámolóit fontos forrásmunkák.

Mindhárom temetőben jelentős számban találhatunk szépen faragott mészkő, márvány, és gránit sírköveket, melyek elsősorban a híres tatai, tardosi és süttöi kőfaragók (IPACH, JUHÁSZ, KIRÁLY, MANG-LITZ, SZENTKIRÁLY és mások) ügyességét és jó ízlését dicsérik.

Dr. Kálmán Attila

Türr István a visegrádi várért¹

1870-ben húsvéthétfőn (ápr. 18.) a Magyar Hajózási Társaság Baranya nevezetű gőzöse próbaútra indult. Nagymaroson megállt a hajó, Visegráddal szemben, utasai ott költötték el a vidám ebédet. Sok pohárköszöntő hangzott el, s ezek között is a leglelkesebb Türr István tábornoke volt. Gyűjtő szónoklatot tartott, amelyben felhívta a figyelmet a túlsó parton omladozó régi királyi várra.

„Szívünkhez nőtt Visegrád sok harcot látott régi erőssége, és nem nyugodhatunk bele teljes pusztulásába” mondta, és gyűjtést indított a vár megmentésére. Gyakorlati ember lévén, egy százast tett az asztalra, s röviden 381 Ft jött össze az asztalon. Az adakozók között találjuk Zichy Jenő, Bakody Tivadar, Görgei István, Ágai Adolf, Vadnay Károly nevét és sok másét”. Így írja le Viktorin József visegrádi plébános, aki Visegrád várának feltámasztásáért indított küzdelmet. Ez az esemény most az ő malmára hajtotta a vizet, hiszen a sajtó is megemlékezett a kérdésről. Május 3-án az Akadémia is megtette az első hivatalos lépést. Viktorin meghívta Rómer és Schulz építész, aki jó tanácsokkal segítette, de sajnos nem sokáig, hamarosan elragadta őt a halál. Közben olyan hírek jártak, hogy a feladat a pénzügyminisztérium hatáskörébe fog kerülni, mire a szakemberek nagyon elszomorodtak, az óbudai kincstári birtokok igazgatósága is tiltakozott. (Akkoriban Visegrád oda tartozott.) Augusztusban Viktorin plébános újból a kultuszminisztériumhoz fordult, Hegedüs Lajos miniszteri tanácsoshoz.

Végül is hosszas tárgyalások után úgy döntöttek, hogy a visegrádi romok állagának megőrzése és esetleges újjáépítése a kultuszminisztériumhoz tartozik, az egész kérdés pedig nemzeti ügynek tekintendő. Nyert ügyük volt! Eötvös József miniszter felkérte az Akadémiát, hogy a régészeti szakosztály küldjön bizottságot Visegrádra és tájékoztassa őt a kérdésről. A régészeti szakosztály sietett megnevezni a bizottság tagjait, Rómer, Ipolyi, Henszlmann és Arányi személyében. Rómer már járt ott, Ipolyi nem ért rá, a két másik tudós három napot töltött Visegrádon, Viktorin vendégeként. Ezen idő alatt mindent alaposan átvizsgáltak, a teendőket megállapították és előterjesztették javaslaikat a miniszternek.

Itt egy percre álljunk meg. Mit talált a két szaktudós és a plébános, aki magát a nemzet önkéntes nap számosának nevezi. A romok különböző magasságú falakból álltak, amelyek mind életveszélyes leomlással fenyegettek. A várat körülfutó árok tele volt törmelékkel, a ciszternák is, az egészet vad növényzet futotta be, úgy, hogy a Károly Róbert korabeli kaput nem lehetett megtalálni, az udvar és a belső helyiségek beosztása felismerhetetlen volt. Hasonlóképp az ún. Salamon-toronyból is csak négy csupasz fal meredt az égnek. Viktorin plébános szinte nevelésnek tartotta azt a merészséget, hogy ők komolyan foglalkoznak ennek a romhalmaznak a felújításával. „És mi mégis megtettük! Az utókor döntse el, helyesen cselekedtünk-e.”

Első feladat a hegyre vezető gyalogút lett volna, de pénz még erre sem volt! Viktorin először a visegrádi nyaralótulajdonosokhoz fordult egy kis támogatásért, majd októberben egyenesen Türr tábornokot kérte meg, hogy a hajón gyűjtött összeget adját át az útépítésre. Az újságok által gyűjtött pénzzel együtt 491 Ft-ra rúgott az összeg, amit kézhez kaptak. Az erdészet fát adott, a község pedig fuvart. 1871. május végére készen volt az út, amelyről a plébános nyilvános elszámolást közölt a lapokban is. Ebből megtudjuk, hogy 420 ölnyi út épült a Salamon-toronytól kezdődően szerpentinként a meredek hegyoldalon. A Salamon-toronytól néhány lépésre sziklába helyezett márványtáblán ez olvasható: Üdvözlégy vándor. Will-

¹ A cikkben előforduló idézetek Josef Viktorin: Visegrád einst und jetzt (Pest, 1872.) című művéből valók.

kommen wanderer. 1871. A közönség kényelmére egyesek költségén”. A várba vezető meredek úton a leg-
szébb kilátásoknál padokat állítottak, és útbaigazító felírásokat helyeztek el. Az út vége beletorkollik a
kálvária-útba amelyet három évvel előbb a Zách Klára-kereszt felavatásakor készített a község lakossága a
plébános anyagi támogatásával. Most a kálvárián lefutó utat is kiszélesítették 680 ölnyi hosszúságban. Az
akadémiai bizottság és Viktorin tervei mindenben egyeztek, csupán a Salamon-torony felhasználásában
nem: „Lenne pedig ezen Salamontoronyból keletkezendő épület legcélszerűbben *régiséggtárrá átalakítan-
dó*, amely régiségtár, mint a pesti Nemzeti Múzeum fiókja, különösen azon tárgyak menhelyéül szolgálna,
a melyek Nagy Lajos és Korvin Mátyás fényes korszakára vonatkoznak és ezért is *Korvin Mátyás régiség-
tárrának* nevezetét viselhetné”. Ezzel szemben az akadémiai bizottság tagjai királyi vadászakastély céljára
kivánták felajánlani a tornyot, természetesen Ófelsége költségén helyreállítva. Viktorin szavaiból a proféta
beszélt.

Sajnos 1871 februárjában Eötvös meghalt, azonban Pauler Tivadar magáévá tette az ügyet, úgy, hogy
1871. május 20-án *Arany János*, az Akadémia titkára hivatalosan jelentette az intézet ünnepélyes közgyű-
lésén: „Az országos Archeológiai Bizottság közbenjárásával – a visegrádi rom meg fog óvatni”. 1871. jú-
lius 10-én megindultak a munkálatok, naponta 100 munkással, szeptemberre azonban elfogyott a megsza-
vazott 6000 Ft. A Salamon-torony melletti kapura épült őrlakás kész volt, de a várban tervezett munkák
rége nem. Szeptember 24-én ismét hajókirándulást szerveztek Visegrádra, amelyen számos tudós, író és
művész vett részt. Ez alkalommal Tanárky Gedeon h. államtitkár ismételten megnyugtatta Viktorin plébá-
nóst, hogy a következő évre is ki fogják utalni az ásatás folytatásához szükséges összeget. Ezért az össze-
gért azonban még egy fél évig kellett harcolniuk, mert a parlament vonakodott megszavazni a 15 000 Ft
támogatást, és csak Henszlmann kitűnő szónoki képességének köszönhető, hogy végül is elfogadták.
Viktorin plébános erről a napról írja: „szerettem volna a bibliai Simeonnal felkiáltani: most bocsásd el
Uram a Te szolgád békességben”. Mintha ismét a jövőbe látó lenne és két év múlva bekövetkezett tragikus
hálálát idézné meg.

Rövid, de csodálatos tevékeny visegrádi korszakát sohasem felejthetjük el. Budán halt meg, de Visegrá-
don kívánt pihenni a szeretett Kálvária-hegy tövében. Az útépités emléktáblája is áll, bár nem tudni miért
az út másik végén állították fel, a Zách Klára utcában, holott eredetileg a Salamon-toronynál volt.

Györgyi Gézáné Zámor Magda

Az ózdi gyári duda története¹

Aki Ózdon jár, a város bármely részén is tartózkodik, bizonyos időnként jól hallhatja, amint az Ózdi
Kohászati Üzemekben megszólal a gyári duda, vagy ahogy a helybeliek mondják: „fújnak”. Naponta
többször is. Az ózdiak és a környékiek életének természetes velejárója már a fújás.

Hogyan is kezdődött mindez?

A múlt század végén egyre jobban terjeszkedett a gyár és velejárójaként a település. A munkásemberek-
nek még nem volt órájuk, legalábbis a többségnek. Ezért jelentkezett az idő jelzésének ilyen szükségessége.
Kezdetben vasdarabot ütögettek egymáshoz, így jelezték az időt. Később csengőt, kolompot használtak. A
kolóniakon erre ébredtek az emberek.

1895-ben felépült a gyárban a kazánház. Ennek a tetejére egy kis méretű harangot szereltek fel és azt
kongatták meg. Reggel hat óraker, déli 12 óraker, 13 óraker és este 18 óraker. A kisharangot később
gőzszíp követte, majd 1910 körül gőzdudát szereltek fel. Korszerűsített változata működik jelenleg is.
Reggel 5 óraker szólal meg először, jelzi a közelgő műszakkezdést. Reggel hat óraker pedig az éjszakai
műszak befejezését, illetve a délelőtti műszak kezdetét jelzi a „fújás”. A 12 órás műszak 1935-ig létezett
a gyárban, eddig tehát a nappalos műszakot jelezte. Déli 12 óraker, a 12 órás munkarend fennállásáig, az
ebéidő kezdetét jelezte. Hagyományból, a 12 órás munkarend emlékeztetésére, ez fennmaradt. 13 óraker
ismét „fújtak”, ezzel jelezték az ebéidő végét. Ezt a jelzést a 8 órás munkaidő bevezetésével
megszüntették. 14 óraker a három műszak bevezetésétől szólal meg a gőzduda.

Szólt ez már a Tanácsköztársaság 133. napján is, amikor – rövid időre – eltörölték a 12 órás
munkaidőt.

Délután 18 óraker a 6 óraker kezdődött nappalos műszak befejezését, illetve az éjszakai műszak
kezdetét jelezte. Ezt is meghagyták mindmáig, a 12 órás nehéz és hosszú munkaidőre való emlékeztetőül.
Este 22 óraker szól utoljára a gőzduda. Ekkor kezdődik az éjszakai műszak.

Az ózdiak életének mindennapos eseménye a „fújás”. De ma már csak emlék.

Kerékgyártó Mihály

¹Dr. Kovács Károlyné: A gyári gőzduda története című, az Ózdi Honismereti Körben tartott előadása alapján.